

De export van de Iraanse revolutie

Gepubliceerd op: zondag 19 maart 2023

Vertaling door de redactie www.souss.nl

Postzegel uit Iran voor de herdenking van de aanval in 1991 door Saddam Hoessein op de Karbala moskee in Irak.

“The Caliph and the Imam. The Making of Sunnism en Shiism” is een nieuwe publicatie verschenen in februari 2023 bij Oxford University Press. De titel zegt het al: de strijd om de macht tussen de soenni’s en de sjia’s vanaf het begin van de islam tot vandaag. Goed gedocumenteerd werk met niet eerder gebruikte bronnen waarin Marokko vier keer wordt geciteerd. De eerste keer dat Marokko met de sjia in aanraking kwam was in de 10de eeuw toen een paar vervolgde gelovigen uit het Midden Oosten in regio Souss terecht kwamen. In onze tijd kwam Iran in het

Marokkaanse nieuws vooral nadat Khomeini in 1979 het regime van de sjah omver heeft geworpen en de Islamitische Republiek stichtte. Daar heeft Marokko in 2018 de diplomatieke banden mee gebroken wegens vermeende banden tussen Hezbollah uit Libanon en Polisario in Algerije. De export van revolutionair geweld was altijd een speerpunt geweest van de buitenlandse politiek van de Islamitische Republiek in Iran. De nieuwe publicatie besteedt er een hoofdstuk aan: Export and Containment of Revolution. De rest van de publicatie gaat over sjia in het Midden Oosten, India, en Centraal- en Zuidoost Azië. Hieronder een paar bladzijden in het Nederlands.

Op 17 februari 1979 kort na de triomfantelijke terugkeer van Khomeini naar Iran en de ineenstorting van de regering van de sjah, ging Yasser Arafat, de leider van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO), en een Fatah-delegatie naar Khomeini in Qom. Ze prezen de revolutie als een 'grote overwinning voor moslims', als een dag van overwinning voor Palestina'. Twee dagen later werd de Israëlische ambassade in Teheran overgedragen aan de PLO. De handel tussen Iran en Israël stopte en de betrekkingen tussen beide landen, die al sinds de jaren zestig sterk waren, werden beëindigd.' Een van Israëls bondgenoten werd een felle tegenstander. De militaire superioriteit van Israël, vooral in 1973, had het Arabische nationalisme en de pan-Arabische solidariteit ondermijnd. Als klap voor de Palestijnen was de Egyptische president Anwar Sadat de eerste Arabische leider die op 26 maart 1979 een vredesverdrag met Israël tekende. De nieuwe PLO-ambassadeur in Iran beweerde dat het Arabisch-Iraanse conflict een verzinsel is van de zionisten die niet willen dat Iran en de

Arabieren samenwerken, dat de Palestijnse revolutie de taak had om dat te voorkomen. Omdat Palestijnen populair zijn en een uitgebreid netwerk hadden onder soennitische Arabieren en ook onder de internationale linkse bewegingen werd de omarming van de Iraanse revolutie door de PLO belangrijk.

Egypte werd in januari 1979 de eerste halte van de sjah op weg naar ballingschap. President Sadat weigerde de nieuwe regering in Teheran te erkennen. Egypte en Iran stonden direct op gespannen voet. Shah stierf kort daarna. Sadat gaf opdracht voor een staatsbegrafenis. De Shah werd begraven in de al-Rifai-moskee in Caïro, naast voormalige Egyptische koningen, een plaats waar Pahlavi-loyalisten naartoe gaan. Sadats ondertekening van het vredesverdrag met Israël wakkerde vijandigheid aan jegens Iran. Ook de islamistische oppositie nam toe. Hij werd op 6 oktober 1981 vermoord door soennitische militanten geïnspireerd door de Iraanse revolutie. Toen Iran een belangrijke straat in Teheran naar de moordenaar van Sadat noemde verslechterden de betrekkingen tussen de twee landen.

Iran lag al snel op gespannen voet met prowesterse soennitische Arabische autocraten. Maar voor de gewone mensen lag het anders. De aantrekkingskracht van de revolutie op linkse Palestijnen en soennitische islamisten maakt het gebruik van het woord "soennitisch" problematisch als men over revolutie praat. De impact van de revolutie was onder soennitische sterk maar sprak ook soennitische aan. De soennitische politieke elites waren op hun beurt bang voor de revolutie. Omdat de sjah belangrijke rol speelde in de Koude Oorlog veroorzaakte zijn omverwerping schokgolven door het internationale systeem. De Koude Oorlog had sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog tot 1979 Arabische nationalistische regimes die verbonden waren met de Sovjet-Unie tegenover prowesterse monarchieën gezet. De sjah had Richard Nixon ervan overtuigd dat alleen hij het communisme kon bedwingen toen Groot-Brittannië zich begin jaren zeventig uit de Golf terugtrok. Vandaar dat het Midden-Oostenbeleid van Nixon gebouwd op twee pijlers, Israël en Iran, met Saoedi-Arabië als junior partner. Na 1979 verschoof de Amerikaanse steun van Iran naar Saoedi-Arabië. Terwijl de Islamitische Republiek haar revolutie probeerde te exporteren om nieuwe allianties aan te gaan, vormden haar soennitische vijanden zoals Irak, Saoedi-Arabië en Egypte, en nu de VS, een anti-Iran blok. Dit leidde tot een lange termijn strategie tegen het enige land dat werd geregeerd door

sjiitische geestelijken, waarbij de soennitisch-sjiitische betrekkingen werden gekoppeld aan de wereldwijde machtsstrijd en het Amerikaanse buitenlandse beleid.

Voor veel Iraniërs doemde het spookbeeld van 1953 op toen de CIA en MI6 een staatsgreep pleegden tegen een nationalistische massabeweging en de sjah opnieuw installeerden. De activiteiten van buitenlandse ambassades waren dus een punt van zorg. En er waren sommigen in de Amerikaanse regering die met het idee van een staatsgreep speelden, hoewel ambtenaren ter plaatse dat idee afwezen als onmogelijk gezien de kracht van de Iraanse massa's. Uiteindelijk verklaarde het leger zich neutraal en stond een door Khomeini aangestelde regering toe de macht over te nemen en het oude regime te ontmantelen. 8

De VS probeerden de betrekkingen met de nieuwe regering te onderhouden en zagen de opkomst van sjiitische geestelijken als een minder groot kwaad in vergelijking met het communisme (hoewel het sji'a geloof, dat voorheen als mystiek en anticommunistisch werd gezien, nu werd beschikt als inherent revolutionair. In die geest waren de Amerikanen aanvankelijk terughoudend om de sjah de VS binnen te laten (vandaar zijn verblijf in Egypte). Maar in oktober 1979 vloog de sjah, ernstig ziek door kanker, naar de VS voor medische behandeling. De emoties in Iran liepen hoog op. Op 4 november 1979 bestormden demonstranten de Amerikaanse ambassade, namen het gebouw in beslag en gijzelden de aanwezigen. De 400 betrokken studenten bij de bestorming droegen polsbandjes en identificeerden zich als 'moslimstudenten die de lijn van de imam volgen', wat aangeeft dat ze volgelingen waren van Khomeini, die ze imam noemden." Veel gijzelaars bleven 444 dagen in Iraanse handen, een gebeurtenis die een traumatische impact op Amerikanen had en de betrekkingen tussen de VS en Iran verstoorde. De strategie van Washington zou voortaan een balans vinden tussen het indammen van de revolutie en regime change in Iran.

De Islamitische Republiek vestigde een 'normale' buitenlandse dienst en de interim-regering die van februari tot november 1979 de leiding had, trachtte de diplomatieke betrekkingen met de buurlanden voort te zetten. Toch probeerden veel revolutionairen de revolutie te exporteren. Het buitenlands beleid van Iran werd gekenmerkt door die dualiteit. In de jaren daarna zouden diplomatieke faciliteiten van Irak, Saoedi-Arabië, Koeweit en Bahrein worden aangevallen. Aanvankelijk waren noch Irak noch Saoedi-Arabië openlijk vijandig. Irak had een

hekel aan de sjah, die een Koerdische opstand in het noorden samen met de Amerikanen heeft gesteund. De Saoedische koning stuurde Khomeini een felicitatietelegram na zijn installatie waarin hij pleitte voor samenwerking in de geest van 'Islamitische solidariteit'. Toen de meeste media in Koeweit halverwege 1979 kritisch was op Iran bezocht de Koeweitse minister van Buitenlandse Zaken Iran met verschillende sjiitische ministers en vond vriendelijke woorden voor de revolutie.

Maar in de loop van 1979 provoceerde Iran buurlanden Irak en Saoedi-Arabië die geschokt waren door opstanden in eigen land. Ze raakten ervan overtuigd dat oorlog de enige oplossing was. In Irak hadden sjiitische islamisten zich jarenlang georganiseerd. Demonstranten scandeerden tijdens Muharram 1977 anti-Ba'ath-leuzen in Karbala en Najaf. Muhammad Baqir al-Sadr, medeoprichter van de Dawa-partij en neef van Musa al-Sadr, werd het boegbeeld van dissidentie. Al-Sadr was een bekende figuur met een toegewijde aanhang wiens substantiële werken over filosofie en islamitische economie ook door soenni's werden gelezen, en die, net als Khomeini, de zwarte tulband droeg die aangaf dat hij van de profeet afstamde.¹⁵ Begin 1979 riep Al-Sadr zijn volgelingen op om de straat op te gaan. Hij riep op dezelfde manier soenni's op om het regime de rug toe te keren en benadrukte de soennitisch-sjiitische harmonie. Als reactie plaatste het regime hem onder huisarrest wat leidde tot meer protesten. Vanaf juli 1979 drongen al-Dawa en de bewoners van Shiraz aan om het regime met alle mogelijke middelen omver te werpen. Iraakse sji'a zetten trainingskampen in Iran op en namen de Arabischtalige dienst van de Iraanse radio en televisie over om anti-Ba'ath- en anti-Golf propaganda te verspreiden. Ze organiseerden aanvallen op bekende figuren uit het Iraakse regime en vanaf 1980 escaleerden de vijandelijkheden tussen Irak en Iran. Muhammad Baqir al-Sadr steunde nu openlijk Khomeini en riep op tot revolutie, wat de Ba'ath-aanhangers ertoe bracht hem, samen met zijn zus, op 9 april 1980 te executeren. De executie werd het symbool van de onderdrukking van de activistische sjiitische geestelijkheid door het regime, verhardde de positie van degenen in ballingschap of ondergronds leefden, en droeg bij aan het belang van de historische rol die de familie al-Sadr speelt. Saddam, werd steeds paranoïde over de impact van Iran op de Iraakse sjiieten, besloot Iran aan te vallen. Hij vond een luisterend oor in de Golf staten, waar soenni leiders eveneens met afschuw vervuld waren door de gang van zaken.

De sjah werd noch door zijn enorme militaire en veiligheidsapparaat noch door zijn alliantie met de VS. Dat deed de Golfmonarchen vrezen dat ze een soortgelijk lot zouden ondergaan. De Saoedische monarchie werd uitgedaagd door twee gelijktijdige opstanden. In het oosten van het land had een nieuwe politieke beweging onder de sji'a protesten gepland op de eerste dag van Muharram 1400, ofwel 2 november 1979. Deze opstand was symbolisch voor de manier waarop sjiitische gemeenschappen buiten Iran door de revolutie werden getroffen. Hier werden sji'a lange tijd gediscrimineerd en de Wahabi-geestelijken beschouwden hen als afvalligen. Gevoelens van marginalisatie werden verder aangewakkerd door de nabijheid van de olievelden van ARAMCO, ooit Amerika's grootste particuliere buitenlandse onderneming, hoewel de Saoedische staat zijn aandelen sinds 1973 had teruggekocht, en door het feit dat weinig van de olierijkdom de lokale bevolking ten goede kwam. Ze waren de afgelopen jaren gemobiliseerd door de Shirazi-beweging, die jonge Saoedi's tijdens studiecursussen in Koeweit had geïndoctrineerd. Een van hen was een tiener, Hasan al-Saffar, die later het boegbeeld van de Saoedische sji'a zou worden. Deze jonge activisten daagden de sjiitische elitefamilies uit die een modus vivendi met de regering hadden gevonden en zich verzetten tegen het islamisme. De relatie tussen de vooraanstaande families en de revolutionairen was symptomatisch voor wat er gebeurde in andere sjiitische gemeenschappen waar het nieuwe soort activistische sjiisme de elites en gevestigde geestelijken uitdaagde. In Saoedi-Arabië kwamen, net als elders, de sjiitische islamitische bewegingen ook in opstand tegen de oude elites maar zelfs hier daagden nieuwe organisaties de elites uit als vertegenwoordigers van een officieel sjiisme dat de activisten beloofden omver te werpen.

Sjiitische rituelen waren in Saoedi-Arabië officieel verboden maar werden door de revolutie een jaar eerder tijdens Muharram aangemoedigd. Jonge activisten besloten de rituelen openlijk te houden. Dit was een duidelijk verzet tegen de Saoedische staat. Dat was het bewijs kunnen zouden dat de directe banden met Iran en de revolutie. Murtada al-Qazwini, een hooggeplaatste Iraakse Sjiirazi geestelijke, die begin jaren zeventig was gevlucht voor Saddams vervolging, kwam tijdens Muharram jarenlang in de Golf om te preken. In 1979 ging hij echter eerst op pelgrimstocht voordat hij naar Qatif vertrok. Daar ontmoette hij Ali

Khamenei, een naaste medewerker van Khomeini, en degene die hem zou opvolgen als hoogste leider. Khamenei drong er bij hem op aan de Iraanse revolutie in Qatif te verdedigen. Daar vond al-Qazwini mensen die de revolutie steunden maar na de eerste dag van Muharram kreeg hij te horen zijn activiteiten te minderen. Maar de ongeduldige jeugd wilde actie. Hij, al-Saffar en anderen hielden 's nachts vurige preken waarna mensen de straat op gingen en politieke leuzen scandeerden. Op 8 Muharram arresteerde de Saoedische politie al-Qazwini en zette hem uit naar Koeweit. Daar hoorde hij het nieuws dat tientallen van zijn volgelingen waren gedood en honderden gewond bij aanvallen door Saoedische veiligheidstroepen en gevechtshelikopters. De Saoedische staat sloopte de oude stad van Qatif, veranderde het centrum in een parkeerplaats en een soenni moskee. Dat moest de overwinning van de staat op de sjiitische opstand belichamen.

Op 20 november 1979 bezette een andere rebellengroep in de Hijaz in het westen van het land, de geboorteplaats van de islam, de Grote Moskee in Mekka met geweld. Ze vermoordden de bewakers en gijzelden pelgrims. ²¹ Ze werden eerst beschreven als een door Iran geïnspireerde beweging omdat een van hen beweerde de Mahdi te zijn die de dag des oordeels kwam aankondigen. Dat waren in feite soenni militanten met banden met hooggeplaatste Wahabi geestelijken die reageerden op de vermeende afwijking van het land van de ware islam. Ze hielden het wekenlang vol maar toen hun voormalige geestelijke mentoren afstand van hen namen werd hun opstand neergeslagen met de hulp van Franse speciale troepen.

De Saoedische monarchie schrok diep van deze twee opstanden. Honderden mensen werden in de heiligste plaats van de islam vermoord. Het was de verantwoordelijkheid van de staat om moslims uit de hele wereld te beschermen maar de Saoediërs hebben gefaald. En dat buitenlandse niet-moslim troepen moesten worden ingeschakeld was extra vernederend. Het toonde aan dat de enorme uitgaven voor veiligheid geen vruchten hadden afgeworpen. Het betreden door niet-moslim soldaten van Mekka en de Grote Moskee veroorzaakte meer verontwaardiging. Ondertussen hadden duizenden in het oosten de controle overgenomen van een belangrijke stad in de buurt van 's werelds grootste olievelden. De beweging die de verantwoordelijkheid opeiste voor de opstand en zich al snel vestigde in Iran met de jonge geestelijke al-Saffar als leider, noemde zichzelf Organisatie

voor de Islamitische Revolutie in het Arabisch Schiereiland. Het spook van de Iraanse revolutie waarschuwde naburige soenni Arabische leiders. De dreiging was nu zowel intern als extern voelbaar. Als reactie daarop begon de Saoedi-Arabische regering meer macht te geven aan Wahabi geestelijken en meer geld uit te trekken voor religieuze propaganda. Dat had twee doelen: de Wahabi kritiek op de koninklijke levensstijl en het beleid af te zwakken, zoals geïllustreerd door de opstand in Mekka, en om de aantrekkingskracht van het revolutionaire Iran te ondermijnen door anti-sjiïtische propaganda te verspreiden, een houding dat inherent is aan het wahabisme. Door meer te vertrouwen op de Wahabi geestelijkheid werd het Saoedische beleid zelf nog meer anti-sjiïtisch. Tot op dat moment hadden de Saoedische heersers nooit gevolg gegeven aan de meest extreme Wahabi eisen, namelijk een volledige onderdrukking van sji'a in Medina en de oostelijke provincies. Voorheen hadden ze sji'a toegestaan op pelgrimstochten te komen als ze maar geen sjiïtische rituelen in het openbaar uitvoerden of demonstreerden. Dat moest voortaan veranderen.

Van zijn kant hield Khomeini, zoals hij al jaren deed, vurige preken die samenvielen met de hadj, de jaarlijkse pelgrimstocht naar Mekka. In 1981 benoemde hij Mohammad Mousavi Khomeiniha, een extreem revolutionair en mentor van de studenten die de Amerikaanse ambassade in Teheran hadden ingenomen, tot leider van Iraanse pelgrims. Dit was een duidelijke provocatie. In 1982 koos Khomeiniha de al-Baqia-begraafplaats in Medina uit voor een reeks demonstraties. Nadat ze in 1925 de graven en het mausolea van de Ahl al-Bayt hadden vernietigd, verbood de Saoedische regering sjiïtische bezoeken. Dit werd een groter probleem na 1979 toen Iraanse en sjiïtische bewegingen de begraafplaats als argument gebruikten om Saoedi-Arabië en het wahabisme aan de kaak te stellen. Als begraafplaats van zowel kaliefen als imams werd het een symbool voor strijd om de juiste interpretatie van de islam, waarbij wahabis het bezoeken van graven, het bouwen van heiligdommen en het eren door sji'a de erfenis van de imams hebben verboden. Zoals te verwachten namen de Saoedi's de komst van duizenden Iraniërs, met afbeeldingen van Khomeini, naar de geboorteplaats van de islam niet licht op. Ze arresteerden kortstondig Khomeiniha en vele anderen. De spanningen namen in de loop van de volgende jaren iets af (Khomeiniha werd vervangen en de ministers van Buitenlandse Zaken van beide landen bezochten elkaar). In 1987 namen de botsingen tussen Iraanse pelgrims en Saoedische politie en toe. Het bredere

sjiitische publiek werd woedend. Met de moord op een familielid van hem werden de spanningen erger. Iran riep op om de hadj onder internationaal islamitisch toezicht te plaatsen waarbij de Saoediërs als bewakers van de twee heilige plaatsen kunnen worden ingezet. De Saoedische koning had een jaar eerder de formele titel 'Bewaarder van de twee heilige plaatsen' aangenomen.

En Iran organiseerde via een groep Saoedische dissidenten aanvallen op Saoedische diplomaten en oliefaciliteiten in de oostelijke provincies. Harde repressie tegen Saoedische sji'a en een verstoring van de diplomatieke betrekkingen waren het gevolg. Afgezien van Saoedi-Arabië maakten andere Golf staten met substantiële sjiitische gemeenschappen - Koeweit en Bahrein - zich zorgen over de revolutie. In Koeweit van de jaren zeventig radicaliseerden sji'a die goede banden hadden met de heersende familie door de Shirazi's en Dawa propaganda uit buurland Irak. Jonge sji'a uit Saoedi-Arabië, Bahrein en elders brachten hun vakanties door in Koeweit, waar ze religieuze cursussen en indoctrinatie bijeenkomsten bijwoonden. Deze netwerken waren in 1979 cruciaal tijdens de opstand in Qatif en in Bahrein waar sjiitische protesten de heersende familie van Al Khalifa schokten. Het daaropvolgende harde optreden tegen sjiitische politieke organisaties dreef velen ondergronds en in ballingschap waaronder de Iraakse Shirazi geestelijke Hadi al-Mudarrisi die al jaren in Bahrein woonde. Bahreinse sjiieten, van wie de meesten vonden dat ze niet de vruchten plukten van de transformatie van Bahrein tot een regionaal financieel centrum, en die lange tijd waren gemobiliseerd door linkse bewegingen, werden in toenemende mate gemobiliseerd door Iraakse sjiitische islamitische netwerken en door volgelingen van Khomeini zelf. In Bahrein werd de situatie nog explosiever gemaakt door het feit dat sommige sji'a van Iraanse afkomst waren.

Honderden Bahreini's en Saoedi's sloten zich aan bij de Shirazi leiding in Iran. Ze geloofden dat een revolutie de meeste kans van slagen had in Bahrein met een onderdrukte en gepolitiseerde sjiitische meerderheid (ondanks de aanwezigheid van een Amerikaanse marinebasis en een door de Britten geleide veiligheidsdienst). Een groep van honderd jonge mannen, gewapend en getraind door Iran arriveerde begin 1981 per boot en vliegtuig. Hun missie was om de ministeries en de media over te nemen en om hooggeplaatste Al Khalifa-figuren te vermoorden. Een factie van de IRGC zou hulp bieden met speedboten en al-

Mudarrisi zou kort daarna in Bahrein aankomen om aan het hoofd te staan van een nieuwe door geestelijken geleide regering gelieerd aan Iran.

Het is niet gelukt. Toen ze via de Verenigde Arabische Emiraten op de luchthaven van Bahrein aankwamen droegen veel van de jonge mannen militaire laarzen uit hun trainingskampen in Iran. Dit wekte argwaan en werden ze gearresteerd. Het complot werd snel ontdekt. Degenen die niet onmiddellijk werden aangehouden, gingen terug aan boord van schepen naar Iran. Sommigen werden gearresteerd toen het laatste schip het eiland verliet. Uiteindelijk werden zo'n drieënzeventig personen onder wie enkele Saoedi's berecht en gevangengezet. De Iraanse steun voor Bahreinse sji'a lag gevoelig omdat Bahrein tijdens de Safavid periode deel uitmaakte van Iran dat tot 1971 aanspraak bleef maken op Bahrein. Hoewel de Islamitische Republiek die bewering niet officieel bevestigde riepen Iraanse functionarissen soms op tot de aansluiting van Bahrein bij Iran, wat de heersers van de Golf en de Arabische nationalistes woedend maakte. Het gaf de leiders van de Arabische Golf staten, die in mei 1981 in Bahrein de Gulf Cooperation Council (GCC) oprichtten, een paar maanden na de poging tot de staatsgreep, een gevoel van urgentie en een gemeenschappelijk doel.

Koeweit, waar sjiitische kooplieden goed geïntegreerd waren en sjiitische instellingen zoals die van de Sjiirazi's konden vrij opereren, had ook te lijden onder sektarische spanningen. De parlementsverkiezingen in 1981 werden georganiseerd om zowel de linkse als de Arabisch-nationalistische oppositie te ondermijnen. Dat brachten soenni en sji'a islamisten naar het parlement, waardoor de ontwikkelingen in Koeweit, net als in Saoedi-Arabië, in een stroomversnelling raakten. De rivaliteit in de regio werd besproken in de relatief vrije Koeweit pers en in het parlement. Toen Koeweit de oorlog van Saddam tegen Iran begon te steunen vielen sji'a militanten die verbonden waren met Dawa en Iran de Koeweit staat aan, kaapten vliegtuigen en probeerden zelfs de emir te vermoorden. Dit betekende dat ook hier de repressie tegen sji'a toenam. Politieke bewegingen die eerder werden gezien als een nuttig tegenwicht tegen soenni islamisten en Arabische nationalistes, werden nu nauwlettend in de gaten gehouden. Zestien leden van een groep Koeweit sji'a die schuldig werden bevonden aan het smokkelen van explosieven tijdens de haj (pelgrim) in 1989, werden in Saoedi-Arabië onthoofd. De sji'a gemeenschappen in de andere drie Golf staten -

Oman, Qatar en de Verenigde Arabische Emiraten - waren veel kleiner, beter geïntegreerd en minder vatbaar voor propaganda van de revolutionairen. Het hielp dat hun regeringen een meer inschikkelijke houding tegenover Iran aannamen dan Saoedi-Arabië.

Zelfs politici uit landen met een beperkte of geen sji'a aanwezigheid, zoals Jordanië, Egypte en Marokko, deden hun tegenhangers in de Golf na door zich op de sji'a dreiging te beroepen. Egypte steunde Irak in de oorlog tegen Iran en onderdrukte alle sji'a activiteiten in eigen land. Nieuwe bekeerlingen werden gewantwoord, een angst die ironisch genoeg werd aangewakkerd door de groei van de soenni islamitische beweging in Egypte die gedeeltelijk was geïnspireerd door de Iraanse revolutie. Deze verdere vervreemding van de Arabische sji'a en de harde repressie dreef velen in ballingschap. Iran steunde oudere sji'a netwerken zoals de Shirazi's en Dawa. Het zette nieuwe op die direct onder invloed kwamen van Khomeini en verbonden waren met de zogenaamde Revolutionaire Garde die tijdens de revolutie was opgericht (de meest bekende was Hezbollah, Partij van God in Libanon).

Zoals opgemerkt waren sji'a islamisten al langer bezig de soenni islam te beïnvloeden. Ali Khamenei, die ayatollah Khomeini opvolgde als hoogste leider, vertaalde de werken van Sayyid Qutb, de belangrijkste ideoloog van de Egyptische Moslimbroederschap, de oudste beweging binnen de soenni islam. De Moslimbroederschap had een sterke invloed op islamitische leiders in Tunesië, Libanon, Syrië, Soedan en daarbuiten en zagen in de Islamitische Republiek een model, berichtten uitgebreid over de revolutie in hun publicaties en brachten vaak Khomeini ter sprake. Ze zagen geen probleem in diens sji'a identiteit.

Kort na de omverwerping van de sjah bezochten ze ook Iran om soenni's en sji'a te verzoenen. Ze prezen de revolutie als een door geestelijken geleide, islamitische, anti-imperialistische en pro-Palestijnse revolutie. Ze waren betrokken bij de geschriften van Khomeini. Sommigen hoopten dat nationalisme en confessionele tendensen zouden worden vervangen door eenheid tussen soenni's en sji'a, misschien zelfs door de internationale organisatie van de Moslimbroederschap. Ze riepen alle islamitische groeperingen op om Iran, 'het enige islamitische systeem ter wereld', te steunen. Maar salafi geïnspireerde en pro Saoedische islamisten begonnen al vroeg anti Khomeini pamfletten te publiceren.

Iran zag aanvankelijk de Moslimbroederschap als een belangrijk bondgenoot. Leaders van Hizb al-Tahrir, de soenni islamitische beweging die pleit voor een wereldwijd kalifaat, die zoals gezegd eerder had samengewerkt met de Dawa partij, ontmoetten Khomeini begin 1979 om een gemeenschappelijke basis voor een kalifaat te vinden, met andere woorden hij werd gepolst als kalief. Hizb al-Tahrir veranderde pas van standpunt toen de Iraniërs in de tweede helft van 1979 met het opstellen van een nieuwe grondwet begonnen die op 2 en 3 december 1979 bij referendum werd aangenomen. De grondwet erkende het principe van de twaalf imams en de vier soenni theologische scholen, vooral in gebieden waar soenni's een meerderheid vormen. Dit was een middenweg om sjia en soenni tevreden te stellen. Sjiisme kreeg de voorkeur hoewel ook soennisme officieel werd erkend. Khomeini en andere bekende geestelijken hadden ervoor gezorgd dat sjiisme centraal stond en dat de senior geestelijken uitgebreide bevoegdheden zouden krijgen.

Dit, samen met de brutaliteit en de symboliek van de oorlog tussen Iran en Irak, droeg bij tot de vervreemding van soenni's van de revolutie. De Moslimbroederschap in Egypte verklaarde dat de sji'a en de soenni islam fundamenteel verschillend waren. De groep had geprobeerd te bemiddelen bij de vrijlating van de Amerikaanse gijzelaars in Iran en de oorlog tussen Iran en Irak maar zonder succes. Toen Iran in 1982 een kans voor een staakt-het-vuren afsloeg en de oorlog koos werd het niet langer als partner gezien. Dat zette sommige moslim broeders aan het denken en een anti-sji'a houding aan te nemen.

Toch bracht de flirt met de revolutie sommige Egyptenaren ertoe de sjiitische geschiedenis van Egypte te herwaarderen. Een soenni militant van al-Jihad, Salih al-Wardani, bekeerde zich tot het sjiisme en schreef "De Sji'a in Egypt van Imam Ali tot Imam Khomeini" waarin hij Saladin aanviel omdat hij het Fatimid kalifaat had beëindigd. Dat heeft de woede van soenni commentatoren geleverd. Dergelijke publicaties waren provocerend aangezien Egyptenaren lang hadden geprobeerd de geschiedenis van de Fatimiden buiten de politiek te houden.

Sommige Egyptische soenni's , en soenni's van elders, bekeerden zich tot het sjiisme onder invloed van de islamitische revolutie. Hun aantal was beperkt, maar omdat sommigen van hen uitgesproken pleitbezorgers van het sjiisme waren en bekende figuren werden leidde dit

tot beschuldigingen dat Iran soenni's probeerde te bekeren om sektarische spanningen aan te wakkeren. Er waren tussen een en twee miljoen sji'a en dat was aanleiding tot een debat over het sjiisme dat verweven was met de regeerperiode door sji'a dynastieën. We hebben gezien hoe de oude stad Caïro, een van de grote steden in de islamitische geschiedenis, werd gebouwd door de Ismaili Fatimiden die tussen 969 tot 1171 hebben geregeerd. Elders in Afrika, bijvoorbeeld in Senegal, brachten nieuwe bekeerlingen tot het sjiisme hun bekering ook in verband met de sjiitische geschiedenis van Noord-Afrika. Sjiisme in Afrika kreeg een boost door Libanese sji'a migranten die in de loop van de twintigste eeuw in verschillende landen vestigden. Sommigen van hen werkten nu samen met Iraanse ambassades om Afrikanen te bekeren. Door Saoedi-Arabië en Iran gefinancierde instituten begonnen te wedijveren om mensen te bekeren. Ze proberen het lokale soefisme om te zetten in hun versies van het soennisme of het sjiisme. In Nigeria bijvoorbeeld verspreidde ze de sjiitische literatuur na de revolutie van 1979. De bekeerlingen stichtten een sji'a Islamitische beweging. Dit leidde tot een soenni tegenreactie en de publicatie van anti-sji'a literatuur en uiteindelijk tot gewelddadige botsingen. Ook door Saudi-Arabië gefinancierde salafi-wahabi netwerken breidden hun bekeringsinspanningen uit.

Ook in Zuidoost-Azië had de Iraanse revolutie invloed. Ahl al-Bayt en sjiitische thema's waren overvloedig aanwezig in de literatuur en populaire praktijken, ook in sommige soefi bewegingen die tegen de negentiende eeuw prominent werden in Indonesië en Maleisië. Sommige versies van Ashura werden gevierd. Maar weinig mensen zouden zichzelf als sji'et identificeren of door buitenstaanders als sji'a willen worden gezien of zelfs als soenni's. Ze identificeerden zichzelf als moslims. Sektarische spanningen kwamen pas na 1979 in een stroomversnelling. Bewonderaars van Khomeini en Ali Shariati brachten sommige Indonesiërs ertoe het sjiisme openlijk te omarmen. Sommigen gingen studeren in Qom. Soenni islamisten met connecties in Saoedi-Arabië werden op hun beurt anti-sji'a. Polemieken heerste naast boeken waarin de Iraanse revolutie werd geprezen. De bekering van sji'a bewegingen en een anti-sji'a campagne door soenni islamisten hebben soenni's en sji'a nieuwe leven ingeblazen. De anti-sji'a vervolging zou in de decennia daarna toenemen. De zichtbaarheid in het openbare leven, de activistische herinterpretatie van het sjiisme, de opkomst van pro-Iraanse geestelijken als leiders van de gemeenschap zorgden ervoor dat de revolutie ook een sterke impact had op het Indiase sjiisme.

In Syrië gebruikten de Moslimbroeders lange tijd sektarische taal om de legitimiteit van de Alawieten en het regime aan de kaak te stellen. Een belangrijke ideoloog, Said Hawwa, beriep zich op de fatwa van Ibn Taymiyya uit de Middeleeuwen die 'Nusayris' afvalligen had verklaard. Volgens die logica werd het regime gedomineerd door minderheden met twijfelachtige islamitische geloofsbrieven die de soenni meerderheid van Syrië onderdrukken. Het regime daarentegen probeerde de sektarische verschillen tussen de belangrijkste kiezers te bagatelliseren en Alawieten af te schilderen als een onderdeel van de islam. De oppositie probeerde vanaf het midden van de jaren zeventig de Alawieten op één hoop te gooien met het regime en hield een groot deel van de Alawitische gemeenschap verantwoordelijk voor staatsrepressie. Het aan de kaak stellen van de islamitische geloofsbrieven van de Alawieten werd een manier om de legitimiteit van het regime te ondermijnen. Na het neerslaan van de Hama opstand in 1964 werd een deel van de Moslim Broederschap radicaler. Sommige wilden de gewapende strijd tegen het regime voortzetten. Na de constitutionele crisis van 1973, toen Hafez al-Assad de rol van de sharia beperkte, en sji'a en soenni geleerden vroeg om te bevestigen dat Alawieten moslim zijn, begonnen leden van de broeders met het vermoorden van Alawieten die bij het regime waren aangesloten. In 1979 hebben ze 83 Alawitische cadettenofficieren in Aleppo vermoord. Het regime reageerde door zijn greep te verstevigen, soenni's uit het leger en de Ba'ath-partij te zuiveren en Alawieten sterker te maken. Eenheden die vroeger hard optraden tegen soenni's werden door Alawitieten officieren geleid.

In 1979 was de Syrische Broederschap verwickeld in wat zij zag als een sektarische oorlog tegen een quasi-sji'a regime. Het had een sterke sektarische retoriek aangenomen hoewel voornamelijk tegen de Alawieten, en nog niet tegen het sjiisme in het algemeen. De Syrische broeders keurden aanvankelijk de omverwerping van de sjah goed en deden een beroep op Khomeini om hulp. Een Syrische broederschapsdelegatie, waaronder Hawwa, bezocht in mei 1979 Iran en ontmoette Khomeini die naar verluidt beloofde met Hafez al-Assad te praten over de situatie in Syrië. Sommige Iraniërs wilden de Syrische Moslimbroederschap steunen. Maar Syrië was ook de eerste Arabische staat die in februari 1979 het revolutionaire regime in Teheran erkende. De twee staten vormden een duurzame alliantie die gebaseerd was op een gemeenschappelijke minachting voor de prowesterse bondgenooten in de regio. Het

was vijandig jegens Irak en had zich aangesloten bij de nieuwe as van Libanon via Damascus naar Teheran waarin sji'a symboliek een rol begon te spelen.

Na eerst te hebben gehoopt dat Iran hen zou steunen begonnen de Syrische Broeders Iran als een vijand te zien. Ze bekritiseerden het land wegens de banden met wat zij beschreven als een Alawitisch regime. In plaats daarvan accepteerden ze de steun van Irak. In 1980 leidden ze opnieuw een opstand in Hama. Ze presenteerden zich als verdedigers van soenni's tegen een Alawitisch regime. De wijze mannen van de Alawitische gemeenschap werden aangesproken. De boodschap was dat negen tot tien procent van de bevolking niet kan worden beschouwd als de meerderheid en dus kan Syrië niet domineren. De oproep eindigde met de hoop dat Alawieten hun steun aan al-Assad clan zouden staken om een tragedie te voorkomen.

Het regime sloeg de opstand in 1982 met uiterste wreedheid neer. Hierbij kwamen tienduizenden mensen om het leven. Grote delen van een van de meest historische steden van Syrië werden verwoest. De broeders die het overleefden, vluchtten grotendeels het land uit, naar Libanon, Europa of de Golf staten. Het regime won militair maar de oppositie in ballingschap bleef grieven in sektarische termen formuleren. Deze gebeurtenissen verankerden het sektarische discours en de gevoelens onder een groot deel van de oppositie, en joegen de Alawieten steeds verder in de armen van het regime. Gebrek aan reactie door Iran leidde ertoe dat de Broederschap steeds afstand nam van de revolutie. Maar dat veranderde niets aan de Iraanse strategische relatie met Syrië waar een ogenschijnlijk seculier regime islamisten aan het afslachten was.

De Syrische Broeders in de Golf, die lange tijd beïnvloed waren door het salafisme en de Naqshbandiyya, kwamen dichterbij het wahabi-salafisme en werden vijandig tegenover alle sji'a. Een van hen was Muhammad Surur, een voormalige Syrische broeder die eerst naar Saoedi-Arabië en vervolgens naar Koeweit was verhuisd en zelf een salafi leider was geworden. Om de impact van de revolutie op de Koeweit broeders te beperken publiceerde hij in 1981 onder een pseudoniem een anti-Iraanse polemiekt: "The Time of the Magian has Come". De titel verwees naar het pre-islamitische Zoroastrische verleden van Iran en suggereerde dat Iraniërs, en sji'a in het algemeen, geen moslims waren. Hij waarschuwde

voor de gevaren voor Arabieren en het soennisme en beweerde dat Iran het oude Perzische rijk probeerde te herstellen. Het boek was gedetailleerd, somde namen en adressen op van sji'a bedrijven en gebedshuizen in Koeweit, beweerde dat sji'a delen van de economie beheersten, de soenni samenleving ondermijnden en bekritiseerde soenni Arabische regeringen die het sjiisme tolereerden. Het boek werd talloze keren herdrukt en op grote schaal door Saoedische geestelijken verspreid.

Omdat hij een soort peetvader van het salafisme en het Syrische islamisme werd, kregen zijn anti-sji'a verhalen een bijzonder karakter. Latere polemieken bracht ook de leer en de anti-sji'a politiek met elkaar in verband waarbij sji'a als vijfde kolom van Iran werden veroordeeld. Een prominente Saoedische geestelijke publiceerde een soortgelijk boek waarin hij de sji'a in Saoedi-Arabië bekritiseerde. Zijn boek getiteld "De situatie van mensen die het ware geloof weigeren in het land van monotheïsme" was een van de vele boeken die sinds 1979 zijn gepubliceerd. Door Saoedi-Arabië gefinancierde organisaties en moskeeën verspreidden het boek gratis in het Arabisch, Perzisch, Engels, Urdu, Maleis, Turks en andere talen. Ook de oudere polemieken werden opnieuw gedrukt en werden overal beschikbaar gesteld.

Hawwa, de Syrische broeder die Khomeini in 1979 had bezocht, publiceerde in 1987 een anti-sji'a polemieken getiteld "Khomeinisme: afwijkingen van het geloof". Hij begon het boek met de stelling dat liefde voor de Ahl al-Bayt ook deel uitmaakte van het soennisme. Maar bij de sji'a is die liefde een manier geworden om hun doctrines te. Als historisch bewijs van sji'a verraad verwees hij onder andere naar de sji'a geestelijke Nasir al-Din al-Tusi (1201-1274). Hij verwijt hem dat hij de Mongool Khan Hulegu had overtuigd om het Abbasidische kalifaat af te schaffen. Hij verwees ook naar de Abbasidische Wazir Ibn al-Alqami die hij beschuldigt de Mongolen te hebben geholpen bij de verovering in 1258 van Bagdad. Hij bekritiseerde niet alleen de revolutie en het sjiisme maar ook de behandeling van soenni's in Iran. Dit was een pijnpunt want officieel benadrukte Iran dat het soennisme een erkende stroming is en verwees naar Saudi-Arabië dat lang niet alle drie soenni scholen erkende, afgezien van het hanbalisme waaruit het wahabisme was voortgekomen, laat staan het sjiisme. Maar sinds de bekering van het gros van de bevolking naar het sjiisme in de Safavid periode, werd het soennisme een potentiële bron van tegenstand. Soenni's bevonden zich voornamelijk in grensregio's, en soenni identiteit overlapte vaak met niet-Perzische etnische

en taalkundige identiteit.

Zoals we hebben gezien werden de Safaviden door soenni Afghanen omvergeworpen. De Iraanse Koerden hadden aanvankelijk deelgenomen aan de revolutie en probeerden een gemeenschappelijke moslim identiteit te benadrukken maar in maart 1979 brak er een grote opstand uit tegen het nieuwe regime. De revolutionairen toonden weinig genade. Mustafa Chamran, die zo cruciaal was geweest in de revolutionaire netwerken tussen Libanon en Iran, had samengewerkt met soenni Palestijnen, leidt nu als minister van Defensie het meedogenloze optreden tegen de Koerden. Door de ideologie opnieuw te definiëren, veranderde de revolutie de relatie tussen de staat en etnische en religieuze minderheden. Sommige Koerden waren sji'a, of aanhangers van pro-Alid bewegingen die minder problemen hebben met de nieuwe door geestelijken geleide staat. Ze namen deel aan het politieke proces. Maar de meesten waren soennitisch, en hoewel ze een etnisch-nationalistische zaak hebben, kwamen soenni religieuze leiders steeds meer centraal te staan in het verzet tegen de nieuwe staat. Dat resulteerde in een sterkere identificatie van Koerden met het soennisme waarvan zij beweerden dat het samen met hun Koerdische identiteit werd onderdrukt.

Soortgelijke processen waren aan de gang onder soenni Baluchs en Arabieren, soenni Perzisch-sprekers in de Golf en soenni Turkmén. De Baluch, gelegen aan de grens met Afghanistan en Pakistan, met hun eigen taal en nauwe banden met Baluch over beide grenzen heen. Ze waren bijna uitsluitend soennitisch en waren lange tijd beïnvloed door het soort soenni revival dat in de negentiende eeuw ontstond in het Indiase seminarie van Deoband. Opeenvolgende Iraanse regeringen hadden de vestiging van Iraanse sji'a aangemoedigd om hun etnisch-sektarische specifieke identiteit af te zwakken zoals in het geval van andere minderheden. Deobandi's waren assertief tegenover het sjiisme, maar zowel de Pahlavi-staat als de Islamitische Republiek bereikten overeenkomsten met Baluch Deobandi geestelijken. En net als sji'a in Saoedi-Arabië, Bahrein, Koeweit en elders, waaronder Irak, begonnen ze zich nu te manifesteren als sji'a in plaats van als onderdeel van linkse, nationale of regionale organisaties. Zo ontstonden er nieuwe groepen die beweerden 'de soenni's' in Iran te vertegenwoordigen. Ze vertelden hun verhaal eerst in gedrukte vorm om later online te gaan. Zoals opgemerkt werd het soennisme officieel erkend in de Iraanse

grondwet hoewel duidelijk in vage bewoordingen dan het sjiïsme. Soenni's werden feitelijk uitgesloten van hoge ambten. Etnisch-sektarische oppositiegroepen die zich verbinden met wereldwijde anti-sji'a retoriek zouden nog van zich laten horen.

In Iran, net als elders, kunnen minderheden met grensoverschrijdende banden vatbaar zijn voor buitenlandse invloeden. Sommige delen van gemarginaliseerde gemeenschappen zouden kunnen worden overtuigd om de wapens op te nemen. Dat kan worden gebruikt om repressie of interventie te legitimeren. Irak gebruikte de Arabische minderheid in Iran als voorwendsel voor oorlog. Het Ba'ath regime beweerde dat Iran de Arabische identiteit in Ahwaz probeerde te vernietigen, een gebied in Iran waar grote aantallen etnische Arabieren wonen en dat soms 'Arabistan' werd genoemd. Als onderdeel van de etnisch-sektarische samenzweringstheorieën van het Ba'ath regime voerde het aan dat hetzelfde gebeurde in de Golf in plaatsen als Bahrein en Koeweit. Maar veel Arabieren in Iran, vooral die in Ahwaz, waren sji'a en geen soenni's. Hoewel sommigen op hun hoede waren voor het nieuwe regime hadden anderen deelgenomen aan de revolutie en zouden ze hoge functies in de nieuwe staat krijgen.

In september 1980 viel Irak, armer en kleiner dan Iran, met een derde van de bevolking maar wel een moderner leger, Iran binnen, aanvankelijk in Khorramshahr en Abadan. Saddam Hoessein vreesde dat de revolutie naar Irak zou worden geëxporteerd en de Iraakse sji'a zou helpen. Hij hoopte dat zijn invasie de Arabieren in Iran zou aanmoedigen om in opstand te komen en het Iraakse leger te steunen.

Toen het Iraanse leger van pro-sjah-loyalisten was gezuiverd, vooral in het officierskorps en de meer technische afdelingen van het leger, zag Saddam een historische kans. Het feit dat de sjah een bittere rivaal was vergemakkelijkte de aanval op het postrevolutionaire Iran. Saddam hoopte Iran tot concessies te dwingen over de zuidelijke grens langs de Shatt al-Arab. Een overeenkomst uit 1975 tussen Saddam en de sjah was bedoeld om grensconflicten op te lossen. Maar Irak bleef bredere territoriale aanspraken maken. Saddam dacht dat zijn leger snel winst zou boeken door de Iraanse luchtmacht uit te schakelen en grensgebieden zoals Ahwaz te veroveren. Hij kon dan vanuit een sterke positie onderhandelen.

In plaats daarvan begon hij de langste conventionele oorlog van de twintigste eeuw die honderdduizenden levens zou eisen. Sommige Arabieren in Iran kwamen in opstand, maar de meesten niet, net als de meeste Iraakse sji'a trouw bleven aan de Iraakse staat ondanks de pogingen van Iran om ze op te hitsen. Saddam voelde zich gesterkt door de steun van de Golf staten, de Sovjet-Unie, de VS en Europese landen. In de loop van de jaren kreeg hij een enorme hoeveelheid wapens. De VS hielpen Irak economisch en militair. De steun van de Golf staten was cruciaal. Van 1981 tot 1988 betaalde Saudi-Arabië 60 miljard aan Irak, stond de doorvoer van wapens naar Irak toe en probeerde de Chinese wapenlevering aan Iran te vertragen.

Aangezien het Iraakse officierskorps grotendeels uit Arabische soenni's bestond en de infanterie uit Arabische sji'a vielen de slachtoffers vooral aan de kant van sji'a. Desalniettemin liepen niet veel soldaten over. Dat betekent dat de oorlog tussen Irak en Iran voor een groot deel werd uitgevochten tussen Iraakse en Iraanse sji'a soldaten. Een vergelijking werd snel gemaakt met een veldslag uit het jaar 637 waarin de Arabieren de Perzen versloegen en de islam verder in Iran verspreidden. Aangezien deze strijd plaats had gevonden voordat de soenni's en sji'a zich splitsten was het een poging om Iraakse sji'a te verenigen voor de oorlogsinspanning. Saddam noemde de oorlog tegen Iran een etnische oorlog tegen de Perzische 'Majus'. Hij gebruikte de Arabisch-Perzische tegenstelling en legde de nadruk op Arabisch tribalisme.

Het regime zorgde ervoor dat anti-sji'a retoriek werd vermeden maar de soenni vooroordelen in de ideologie en het religieuze beleid van de partij bleven bestaan. Gepolitiseerde sji'a geestelijken en die van Perzische afkomst werden afgeschilderd als potentieel onbetrouwbaar en onderhevig aan toezicht en repressie. Anderen werden beschouwd als bondgenoten maar gedwongen de oorlog te steunen. Sji'a die afstand namen van religie en trouw bleven aan de Ba'ath partij konden vooruitgaan. Raketten gericht op de Iraanse steden kregen de namen 'Ali' en 'Hoessein'. Repressie moedigde het publiek aan zich aan de islamitische normen te houden. Saddam begon zichzelf af te schilderen als een vrome moslim terwijl hij de sji'a processies streng controleerde.

Iran daarentegen schilderde de oorlog af als een aanval op de islam en beriep zich op het Karbala-paradigma en op de imams. Het hekelde Saddam als een nieuwe Muawiya en Yazid die vijanden waren van de Ahl al-Bayt. Aangezien het Iraakse leger veel beter was uitgerust en voorzien van geavanceerde militaire hardware moest Iran vertrouwen op jonge mannen die naar de frontlinies marcheerden. Tienduizenden stierven in de loopgraven. Sji'a geestelijken beloofden jonge Iraniërs (en enkele sjiitische vrijwilligers van buiten Iran) beloningen in het hiernamaals. Het martelaarschap werd gebruikt als een belangrijk onderdeel van een poging om sji'a ertoe te bewegen voor een goede zaak in een vreemd land te vechten. Dat zou precedenten scheppen voor latere oorlogen en zou leiden tot de vorming van de Revolutionaire Garde (IRGC) naast het reguliere leger. Deze Garde werd een steeds belangrijkere factor in het binnenlandse en buitenlandse beleid van de Iraanse economie. Het was nauw verbonden met de revolutionaire sji'a ideologie.

Irak en Iran streden ook om steun voor Palestina. Khomeini formuleerde het in islamitische termen. De Arabische naam voor Jeruzalem, al-Quds, werd tijdens een jaarlijks solidariteitsevenement als de Internationale Quds-dag geïntroduceerd. Het werd ook de naam van de internationale tak van de Garde die belast was met het ondersteunen van gelijkgestemde bewegingen - de Quds Task Force. Irak daarentegen benadrukte de Arabische dimensie van de Palestijnse kwestie. In 1980 hielp Iran bij de oprichting van een nieuwe beweging in Palestina, de Islamitische Jihad, en zou later ook als de belangrijkste buitenlandse beschermheer van Hamas worden, dat in 1987 voortkwam uit de Palestijnse tak van de Moslimbroederschap. Een van de medeoprichters van de Islamitische Jihad, Fathi al-Shiqaqi (overleden 1995) schreef een warm eerbetoon aan Khomeini en prees de revolutie als islamitisch verzet tegen het westerse imperialisme in de geest van panislamisme. Hij pleitte voor gewapende strijd en plaatste Iran in het centrum van een hernieuwd islamitisch streven naar de bevrijding van Palestina. Toen de PLO betrekkingen met Irak en de Golf staten verkoos boven banden met Iran breidde Iran zijn steun aan andere Palestijnse groepen uit.

Ook in Libanon probeerde Iran niet alleen sji'a sterker te maken maar ook relaties met soenni's aan te knopen. De netwerken die de revolutie mogelijk hadden gemaakt werden nu naar Libanon uitgebreid. Maar Libanon was een land in burgeroorlog. De Revolutionaire

Garde van Iran leidde sji'a kaders op en richtte in 1982 de machtigste militie van Libanon op: de Partij van God (Hizbollah). Datzelfde jaar viel Israël Libanon binnen en bezette het zuiden. Israël had lang bondgenoten gezocht aan de grenzen van de Arabische staten zoals het Iran van de sjah en onder minderheden in de regio, zoals maronitische christenen in Libanon. Israëlische troepen uit Libanon werden als een existentiële bedreiging gezien. De tussenkomst van Israël moest de Palestijnen verzwakken en voorkomen dat christelijke militieën, die het slecht deden, de oorlog zouden verliezen. Aangezien het zuiden van Libanon, dat Israël 18 jaar lang tot 2000 zou bezetten, overwegend sji'a was, werd Israël een nieuwe factor in de Iraanse politiek. Sommige sji'a verwelkomden aanvankelijk de Israëli's in de hoop dat hun aanwezigheid een einde zou maken aan de gevechten en de Palestijnse militieën zou verdrijven die soms in botsing kwamen met lokale sji'a. Israël creëerde het Zuid-Libanese leger, bestaande uit christenen en sji'a, en hoopte dat het anti-Palestijnse militante gevoel onder sji'a nabij de grens eigen aanwezigheid zou legitimeren. Maar dat veranderde snel als gevolg van acties van Palestijnse gewapende groepen in Zuid-Libanon en West-Beiroet. Israël gaf onbedoeld sji'a islamitische bewegingen de ruimte om initiatief over te nemen. De sji'a Amal beweging zou van deze machtsvacuüm profiteren.

Maar nu zijn charismatische leider Musa al-Sadr verdwenen werd het steeds meer uitgedaagd door Hezbollah, een verbond van verschillende netwerken geïnspireerd door de Iraanse revolutie en van wie sommigen rivalen van Amal waren. Hezbollah positioneerde zich als de voorhoede in de strijd tegen Israël. En toen duidelijk werd dat de Israëli's langer in het zuiden blijven groeide het verzet. Hezbollah profiteerde van de populariteit van de islamisme in de samenleving, van de steun van nieuwe sji'a religieuze scholen die de administratieve kaders van de partij opleidden en sociale dienstverlening opzetten met de hulp van Iran. De oorlog van Saddam Hoessein tegen Iran en de Israëlische invasie van Libanon, beide op initiatief van Amerikaanse bondgenoten, versterkten de alliantie tussen Syrië en Iran, dat beloofde weerstand te bieden aan de VS en Israël. Een bomaanslag werd in 1983 op de Amerikaanse marine kazerne in Beiroet gepleegd. 241 Amerikanen, 58 Fransen, 6 burgers en 2 aanvallers kwamen om het leven. De aanslag werd waarschijnlijk uitgevoerd door een pro-Iraanse sji'a groep en leidde tot de terugtrekking van de VS uit Libanon. Die had geprobeerd een middenweg te vinden in de burgeroorlog en had met president Gemayel volledig gebroken. Dit betekende de militaire en politieke opkomst van de Libanese

sji'a ten koste van de soenni's van Beiroet.

Syrië en Iran hadden aanvankelijk verschillende sji'a bondgenoten in Libanon zoals Amal en Hezbollah, die tijdens de burgeroorlog soms met elkaar in botsing kwamen. Maar beiden wilden de Libanese sji'a en antiwesterse strijdkrachten sterker maken, de invloed van de Golf beperkt houden, Israël uit Zuid-Libanon verdrijven, en uiteindelijk de betrekkingen tussen Syrië en Hezbollah verbeteren.

Tripoli, de op een na grootste stad van Libanon, was daar een goed voorbeeld van. De burgeroorlog had deze noordelijke havenstad gereduceerd tot een marginale stad. Het werd van het economische achterland in Syrië afgesneden. De politieke aspiraties van de inwoners zoals Arabisch nationalisme en soenni islamisme waren te hoog gegrepen. Tripoli had ook een Alawitische gemeenschap met banden met de rest van het binnenland en verder langs de kust naar het Ba'ath-regime in Damascus. In de jaren zeventig vestigden meer Alawieten zich in Tripoli en mobiliseerden zich politiek om erkenning te krijgen als een aparte religieuze gemeenschap. Musa al-Sadr's erkenning van Alawieten als sji'a moslims hielp hun zaak en diende als teken van goede wil van de Libanese Alawieten. Tegelijkertijd breidde de PLO haar aanwezigheid uit rond het grote Palestijnse vluchtelingenkamp van Tripoli. Het Syrische regime vreesde echter dat de stad een basis zou worden voor de Syrische oppositie van wie sommigen na het harde optreden in Hama daar naartoe waren gevlucht. In 1983 leidde een grote confrontatie tussen hen - met de Palestijnen aan de ene kant en het Syrische leger aan de andere kant - ertoe dat het Syrische regime en de Libanese sji'a de Palestijnen minder als linkse internationalisten zag en meer als gewapende soenni's. In de loop van de volgende jaren belegerde de sji'a Amal Palestijnse kampen in andere delen van Libanon. Deze zogenaamde "oorlog van de kampen" kreeg steeds meer een sji'a - soenni karakter. Het was triest om de gespannen verhoudingen te zien tussen Amal en de Palestijnse gewapende groepen die deden denken aan de periode van de Israëlische represailles tegen sji'a in Zuid-Libanon, represailles die eigenlijk gericht waren tegen de Palestijnen. Toch omarmden sommige soenni's de Iraanse revolutie. In de nasleep van de Israëlische invasie van 1982 organiseerde een soenni imam de Islamitische samenwerking in Tripoli geïnspireerd door Iran. Delen van de Libanese Broederschap, en een geestelijk orgaan bestaande uit soenni's en sji'a, omarmde op dezelfde manier de revolutie en riep op tot soenni eenheid.

Andere jonge soenni's uit de stad, zowel Libanezen als Palestijnen, schreven zich in aan de Islamitische Universiteit van Medina waar ze werden beïnvloed door het wahabisme. Bij hun terugkeer naar Libanon verspreidden ze het salafisme met financiering uit Saoedi-Arabië en Qatar. Ze voegden een anti-sji'a en anti-Alawitische dimensie toe aan het Libanese soennisme. Ze voerden aan dat een samenzwering tussen het sjiïsme en het Westen het soennisme ondermijnde. Ze werden beïnvloed door Syrische salafis zoals Surur, die de belangrijke anti-sji'a en anti-Iraanse polemieken "Magians" schreef. Hij viel Libanese sjiitische bewegingen aan en betreurde het lot van soenni's in Libanon. Hij werd een peetvader van het Libanese en Syrische salafisme. Het leiderschap van de sji'a gemeenschap werd ook betwist. Amal en vervolgens Hezbollah werden dominant. De Communistische Partij, die in het verleden veel sji'a had gemobiliseerd maar in invloed afnam, sloot zich aan bij Hezbollah in het verzet tegen Israël. Hezbollah zag zichzelf als vertegenwoordiger van de sji'a gemeenschap. Het was open over zijn alliantie met Iran, vroeg om meer Iraanse inmenging en was loyaal aan Imam Khomeini (en later aan Khamenei) als zijn spirituele leider. Iran werd als het centrum van de islamitische revolutionaire actie beschouwd. Desalniettemin behield het een sterke panislamistische retoriek en sloot het zich aan bij soenni islamisten zoals Tripoli's islamitische beweging voor eenheid en bij Palestijnen. De verhalen over het verzet werden beïnvloed door Libanees links. In een open brief uit 1985 werd bijvoorbeeld de onenigheid tussen soenni's en sji'a aan de kaak gesteld en werd het een koloniaal verzinsel en instrument genoemd. Sommige soenni's waren bereid met Hezbollah samen te werken en zagen het nut in van de efficiëntie van de groep. Anderen wilden dat niet om ideologische en religieuze spanningen te voorkomen, vooral met salafi-jihadisten die de betrekkingen met Palestijnse organisaties kunnen bemoeilijken.

Soenni's in landen waar ze in minderheid waren hadden moeite zich als een gemeenschap te organiseren zoals christenen, druzen en sji'a. Het soenni leiderschap in Libanon en de buitenlandse regeringen die bescherming bieden waren te divers en werken niet samen. Saoedi-Arabië werd steeds meer de belangrijkste beschermheer. Het verving Egypte en Syrië in die rol. Hierbij was het minder afhankelijk van religieuze figuren. Zo ging Rafiq Hariri, de zoon van een fruitplukker uit Sidon, in Saoedi-Arabië tijdens de oliebonanza van de jaren zeventig werken. Hij bouwde vastgoedprojecten voor de Saoedische heersende familie en

raakte betrokken bij diplomatie. In de tweede helft van de jaren tachtig was Hariri de Saoedische man in Libanon en faciliteerde hij vredesbesprekingen en gemengde huwelijken met de soenni bourgeoisie van Beiroet. De Al Saoed had persoonlijke belangen en investeringen in Libanon.

In de jaren tachtig steunden zowel Saoedi-Arabië als Iran, die voor de burgeroorlog in Libanon een marginale rol hadden gespeeld, respectievelijk de soenni's en de sji'a. Tegen het einde van het decennium, en na veertien jaar burgeroorlog, waren alle partijen uitgeput en sloten ze op 22 oktober 1989 een compromis op de Taif overeenkomst in de gelijknamige Saoedi-Arabisch badplaats. Dat veranderde het vooroorlogse politieke pact en droeg de macht over van maronitische christenen naar soenni en sji'a moslims. Het veranderde de macht van de Libanese president, die christen bleef, naar de ministerraad was onder leiding van een soenni premier. Er kwam een sji'a parlementsvoorzitter. De overeenkomst was een overwinning voor Saoedi-Arabië en bondgenoot Hariri. Maar het kwam ook tegemoet aan de Syrische belangen. Hoewel de tekst tot de geleidelijke terugtrekking opeiep van de Syrische troepen mochten ze tijdelijk blijven en stond het over het algemeen veel Syrische economische en politieke invloed toe. Israël zette zijn bezetting van het zuiden nog tien jaar voort. De overeenkomst riep ook op tot ontwapening van Libanese milities. En terwijl de meesten hun wapens inleverden de inmiddels sterk geworden Hezbollah militie deed dat niet, gesteund door Iran en Syrië. Deze tegenstrijdigheden werden voorlopig verdoezeld maar kwamen later tot uitbarsting.

Iran verwierf aanzienlijk invloed in Libanon, waarmee het nu met een landbrug verbonden was via zijn bondgenoot Syrië. Hierdoor werd de Syrisch-Iraanse band een belangrijke factor in het oostelijke Middellandse Zeegebied. De oorlog met Irak verzwakte Iran echter en de export van de revolutie naar de Golf mislukte. Bovendien beperkte de strijd om Afghanistan in het oosten de invloed van Iran.

In 1978 wierp de communistische partij de monarchie in Kabul omver. Gesteund door de Sovjet Unie begon de partij met uitgebreide sociale en economische hervormingen. Na het einde van het door soenni's en Pashtu's gedomineerde monarchale in Afghanistan reikten de communisten naar sji'a. Voor het eerst in de geschiedenis van Afghanistan werd een sji'a

Hazara premier, werd de geschiedenis van onderdrukking van de Hazara openlijk besproken en was het communistische regime bereid verreikende concessies te doen om Hazara te sussen en te proberen de in Iran gevestigde islamitische Hazara bewegingen voor zich te winnen. Ook de weinige Ismaili Afghanen hoopten dat er een einde zou komen aan hun discriminatie. De Amerikaanse president Carter gaf toestemming om in het geheim hulp aan de rebellen te sturen terwijl de Sovjet Unie troepen inzette. Amerikaanse, Saoedische en Pakistaanse inlichtingendiensten leverden wapens en geld aan de Mujahedin rebellen.

De Hazara regio stond gedurende een groot deel van de jaren tachtig buiten de controle van de regering en van de communisten, wat leidde tot meer zelfbeschikking. Maar ook tot een Hazara burgeroorlog tussen pro-Iraanse islamisten en traditionalisten. Velen vluchtten naar Iran toen Afghaanse sji'a geestelijken in Qom de Iraanse revolutie omarmden. De islamitische Hazara versloeg uiteindelijk andere Hazara troepen en vormde in de jaren tachtig talloze partijen, sommige met de hulp van Iran, dat probeerde zijn invloed onder het Afghaanse verzet uit te breiden. Dit eindigde in 1989 met de vorming van de Hezb-e Wahdat, een overkoepelende Hazara partij,.

Sji'a en soenni verzetskrachten werkten tot op zekere hoogte samen. Toch probeerden de soenni sponsors van de Mujahedin de rol van deze sji'a partijen te beperken. Ze wilden niet dat Iran invloed kreeg buiten sji'a kringen. De Saoedi's en Pakistanen zorgden ervoor dat rebellenfracties die niet bij hen hoorden, waaronder Afghaanse sji'a milities, niet vertegenwoordigd waren in latere Mujahedin regeringen en niet betrokken werden bij discussies over een toekomstige staat. De Saoedi's waren vooral onvermurwbaar en succesvol in het buiten de deur houden van sji'a partijen. Dat was hun voornaamste drijfveer. Zelfs Arabische strijders en financiers, zoals Usama bin Laden of Abdullah Azzam, de ideoloog en het brein van de Jihad, probeerden aanvankelijk een werkrelatie met lokale sji'a aan te knopen. Beiden waren gepolitiseerd geraakt door de Moslimbroederschap. Azzam had bewondering voor de Iraanse revolutie die ertoe heeft geleid dat hij uit Jordanië werd verdreven en naar Afghanistan verhuisde. Hun eerste kamp in Afghanistan was op Hazara gebied waar lokale sji'a zouden trainen naast de harde kern van al-Qaeda. Sommige Arabieren raakten in de ban van sji'a religieuze liederen en maakten die eigen. Anderen verwierpen ze. Die zouden een belangrijk handelsmerk van de jihad propaganda blijven. Eén

ondersteunend netwerk bestond uit salafi met sterke steun uit de Golf en Saoedi-Arabië. Toen dit netwerk, dat door Saoedische geestelijken ideologisch 'veilig' werd geacht voor jonge vrijwilligers, aan kracht won werd het anti-sjiisme prominenter en werden sji'a verbannen. Eind jaren tachtig en begin jaren negentig waren Bin Laden en andere al-Qaeda-leiders meer anti-sji'a geworden. Drie figuren belichamen deze wending in Pakistan: generaal Zia ul-Haqq, die de soenni leer in zijn land oplegde; Ihsan Ilahi Zahir, de soenni polemist en anti-sji'a activist met banden met Saoedi-Arabië; en Arif al-Husaini, het boegbeeld van een sji'a revival beweging geïnspireerd door Iran. Het op een na meest bevolkte islamitische land met een groot aantal sji'a kwam eind jaren zeventig onder druk te staan. Op 5 juli 1977 wierp generaal Zia ul-Haqq, chef van de legerstaf, de regering van Zulfikar Ali Bhutto omver in een bloedeloze staatsgreep. De Bhutto's zelf waren deels sjiieten. Hij voerde een soenni interpretatie van de sharia in en trok Pakistan dichter bij Saoedi-Arabië en de andere Golf staten.

Tegen het einde van de jaren 1970 was geld transfert van de miljoenen Pakistanen in de Golf staten van vitaal belang geworden voor de Pakistaanse economie. Pakistanen keerden terug met nieuwe religieuze praktijken en een verhoogd gevoel voor sektarische verschillen. Saoedi-Arabië financierde delen van het militaire budget van Pakistan, gaf het een startkapitaal voor het grootste liefdadigheidsfonds van het land en leverde olie op afbetaling. Samen met de officiële Pakistaanse afkeer voor de revolutionaire sji'a verklaart Saudi-Arabië de steun aan de Afgaanse jihad, die door Pakistan werd aangestuurd. De Pakistaanse inlichtingendienst nam het voortouw bij het steunen van de Mujahedin, hoewel het in tegenstelling tot Saoedi-Arabië minder moeite had om ook sjiitische en panislamitische soenni groeperingen te financieren (en relaties met Iran te onderhouden). Pakistan dacht dat een soenni islamitisch regime in Afghanistan een bondgenoot zou worden en dienen als bolwerk tegen Iran en India en niet langer autonomiebewegingen in het Afgaans-Pakistaanse grensgebied zou aanmoedigen. De Pakistaanse samenleving onderging massale mobilisatie en militarisering, niet alleen voor de Afgaanse jihad maar tegen India in de regio Jammu en Kasjmir. Hier waren soenni islamisten eveneens de sleutel maar ze botsten soms met de oude sji'a gemeenschap van Kasjmir.

Grote geleerden van soenni islamisten, zoals Abu al-A'la Mawdudi, waren aanvankelijk enthousiast over de Iraanse revolutie. Maar de soenni massabewegingen die in de jaren tachtig populair werden, zoals de Verdedigers van de Sahaba waren onwankelbaar anti-sji'a. Het kan in feite juist de aantrekkingskracht van de islamitische revolutie en het sji'a islamisme op de soenni's zijn geweest die de soenni islamisten uiteindelijk dwong tegen de sji'a te keren. Bekende figuren riepen op tot een wet die de sji'a vervloeking van de metgezellen (van Aisha) strafbaar stelt. Toen de Deobandi seminaries van Pakistan en India een fatwa uitvaardigden waarin ze sji'a tot niet-moslim verklaarden, leek dit het geweld tegen hen te legitimeren en blokkeerde Iraanse invloed. Slecht openbaar onderwijs, wijdverspreide armoede en bevolkingsgroei zorgden ervoor dat de madrasa voor velen een van de weinige manieren was om aan een leven van armoede te ontsnappen. De meeste madrasa's waren alleen gericht op soenni's, maar sji'a bewegingen die door Iran werden gesponsord, richtten hun eigen madrasa's op en promootten het activistische sji'a islamisme boven het meer traditionele, door soefi's geïnspireerde sji'a doctrine.

Het soenni islamitische autoritarisme van Zia ul-Haqq vervreemde de Pakistaanse sji'a en maakte hen vatbaarder voor de revolutionaire boodschap uit Iran. Aanvankelijk werd een sji'a geleerde benoemd in een raad die toezicht hield op het religieuze beleid van Zia ul-Haqq. Hij nam ontslag nadat de regering soenni wetten aan iedereen had opgelegd. Toen de staat in 1980 een religieuze belasting probeerde op te leggen protesteerden sji'a met het argument dat ze al een belasting betalen aan hun geestelijken. Ze trotseerden de staat van beleg, organiseerden massaprotesten en dwongen de regering de maatregel in te trekken. In 1979 vormden sji'a leiders de landelijke gemeenschapsorganisatie "Beweging voor het Behoud van de Jafari Wetgeving". Dat eiste dat sji'a tot eigen jurisprudentie konden richten en dat sji'a geestelijken vertegenwoordigd zouden zijn in de regering. Soenni elites zagen dit als een bedreiging voor de nationale veiligheid, terwijl soenni islamisten elke concessie aan sji'a bekritiseerden. In 1983, toen een traditionalistische geestelijke stierf die jarenlang de sji'a gemeenschap had geleid, werd een activistische geestelijke en volgeling van Khomeini, Arif al-Husaini, de nieuwe leider van de groep. Hij transformeerde de organisatie in een grote politieke partij met als doel van Pakistan een islamitische staat te maken met een aanzienlijke sji'a inbreng. Als reactie op aanvallen van soenni militanten ontwikkelden sji'a hun eigen militante bewegingen. Beiden waren in staat om te rekruteren onder de

miljoenen madrasa's leerlingen die het gevoel voor sektarisch verschil kregen door hun opleiding in sekte specifieke madrasa's.

Zoals eerder besproken, was de Naqshbandi, Barelvi en Deobandi traditie van de soenni revival op het Indiase subcontinent anti-sji'a. Maar het had vaak een modus vivendi gevonden met sji'a en had niet geprobeerd het uit te schakelen. Het verband tussen deze traditie en een meer op Arabieren gericht en door salafi beïnvloed soennisme zorgde echter voor een giftige mix die leidde tot nog meer negatieve opvattingen over sji'a. Het legde de ideologische basis voor sektarisch geweld.

Ihsan Ilahi Zahir deed veel om deze twee tradities van anti-sji'a te combineren. Ook Zahir had in de jaren zestig aan de Islamitische Universiteit van Medina gestudeerd en raakte toen betrokken bij de Pakistaanse politiek. Hij publiceerde een polemiek tegen Ahmadi', Bahai's en sji'a: "Soenni's en sji'a", oorspronkelijk gepubliceerd in het Arabisch. Hij herhaalt oude anti-sji'a stereotypen en racistische vooroordelen. Een ander boek herhaalde het idee, dat in diskrediet werd gebracht, dat sji'a geloven dat de koran vervalst was. Na 1979 werden zijn boeken herdrukt, vertaald en verspreid in Zuid- en Zuidoost-Azië. Net als Arabische anti-sji'a polemisten verwierp Zahir het sji'a geloof. Hij zag Pakistan als een soenni staat waarin de sji'a opmars moest worden gestopt. Zahir stichtte en werd secretaris-generaal van een Wahabi beweging, Jamiyyat Ahl al-Hadith. Hij organiseerde zijn aanhangers tegen sji'a. Hij raakte gewond in maart 1987 na een bomaanslag waarschijnlijk als vergelding voor zijn anti-sji'a polemiek. Hij werd overgevlogen naar Saoedi-Arabië waar hij stierf. Op zijn begrafenis preees Ibn Baz, de latere grootmoefti van Saoedi-Arabië, hem als een groot geleerde voor zijn werk tegen de sji'a. De salafi groeperingen prezen hem als een martelaar. De Saoedische staat eerde hem door hem te begraven op het al-Baqia-kerkhof.

Duizenden anderen werden het slachtoffer van sektarisch geweld. In de stad Jhang in centraal Punjab, waar de Verdedigers van de Sahaba in 1985 was opgericht, was het ergste geweld. Hier, net als elders in Zuid-Azië, waren veel feodale families sji'a aanhangers, en een opkomende middenklasse, van wie velen bestonden uit mensen die bij de opdeling naar Pakistan waren verhuisd, het soenni islamisme omarmden, deels om te protesteren tegen de plaatselijke sji'a elite. De belangrijkste sjiitische leiders begonnen ook in Jhang actief te

worden. Zij werden in Iran opgeleid, openden madrasa's met Iraanse steun en trokken grote menigten die kwamen naar hun preken luisteren. Deze geestelijken waren rivalen van de sji'a rijke sociale kasten. Maar ondanks die rivaliteit en het feit dat de elites weinig controle hadden over de geestelijken begonnen soenni's de laatsten de schuld te geven voor de nieuwe sji'a assertiviteit. In andere gebieden werd het conflict gedreven door oudere vetes tussen soenni en sji'a stammen.

Ook generaal Zia ul-Haqq stierf in 1988 een gewelddadige dood. Complottheorieën doen al lang de ronde rond de mysterieuze vliegtuigcrash waarbij hij om het leven kwam. Na een decennium onder zijn heerschappij was Pakistan een land geworden. Zijn autoritaire heerschappij had het land gemilitariseerd, maakte van Pakistan een hoeksteen van het nieuwe soenni internationalisme en verdiepte de soenni sji'a kloof. Dat was ver verwijderd van het oorspronkelijke islamitische ideaal van Pakistan. Saoedi-Arabië, had hierin een rol gespeeld.

Veel minder bekend dan de steun van de Saoedi's aan de islamisten in de Afghaanse oorlog, was hun poging om het marxistische Zuid-Jemen tegen te gaan en om invloed in Noord-Jemen terug te winnen door het salafisme te sponsoren. Muqbil al-Wadi, de meest invloedrijke Jemenitische salafi, werd eind jaren twintig of begin jaren dertig in een Zaydi-familie in Noord-Jemen geboren. Net als veel andere Jemenieten werkte hij in Saoedi-Arabië. Terug in Jemen sloot zijn lage stamstatus hem uit van de religieuze hiërarchie. Ter vergelijking: het Saoedische soennisme leek meer egalitair. In de jaren zestig studeerde ook hij Hadith aan de Islamitische Universiteit van Medina en raakte bevriend met de groep die in 1979 de Grote Moskee in Mekka bestormde. Dit leidde tot zijn uitzetting. Terug in Noord-Jemen ontving hij geld van Saoedische organisaties en geestelijken voor salafi onderwijscentra.

Al-Wadi voerde aan dat de fundamentele teksten van het Zaydisme van twijfelachtig auteurs waren. Een beschuldiging die de soenni Zaydi-reformisten van de achttiende eeuw al hadden geroepen. Maar hij ging verder met hun kritiek en hekelde het zaydisme. Hij publiceerde een polemiek tegen de vermeende leerstellige tekortkomingen en historische misdaden van de 'weigeraars', van Khomeini en van de Iraanse revolutie. Hij bracht zelfs het sji'a geloof in

verband met het jodendom. Deze soenni wending vond plaats onder het toezicht van Ali Abdullah Saleh die in 1978 president werd en tientallen jaren Noord-Jemen zou domineren. Ook hijzelf, met een in naam Zaydi-achtergrond, zijn nauwe band met Irak en openheid jegens Saoedi-Arabië, maakten hem deel van de anti-Iraanse alliantie. Jemenitische veteranen van de Afghaanse Jihad werden geïntegreerd in de netwerken van Saleh. Hoewel ze het Zaydisme niet als primaire vijand zagen kwamen deze door de strijd geharde militanten uiteindelijk in botsing met Zaydi-revivalisten. Salafi's gingen bijvoorbeeld naar Zaydi-moskeeën en benadrukten eerder weinig opgemerkte kleine verschillen in het uitvoeren van het gebed. Ibn Baz, de peetvader van het Saoedi salafi's en beschermheer van al-Wadi, die Zahir op zijn begrafenis in 1987 had geprezen, was cruciaal bij het verergeren van sektarische spanningen in Jemen. Al in 1975 had Ibn Baz een fatwa uitgevaardigd die het gebed achter een Zaydi-imam verbood. Hij suggereerde dat Zaydi's geen echte moslims waren. Aangezien zijn fatwa dit verbod uitbreidde tot alle sji'a, leidde dit niet alleen tot verzet van de Zaydi's maar ook van de Alawieten en andere sjiieten.

Aanvallen door salafi's, de marginalisering van de Zaydi-elites in de Jemenitische republiek en de opkomst van het activistische sji'a islamisme leidden tot een Zaydi-reactie. In 1979 weerlegde de Zaydi geleerde Badr al-Din al-Huthi de fatwa van Ibn Baz, herhaalde hij dat Zaydi's achter soenni's kunnen bidden en vice versa. Hij viel het wahabisme aan. Badr al-Din's zoon, Hoessein, richtte een politieke beweging op, de Huthis, om Zaydi's sterker te maken. Hij en andere Zaydi's bezochten Iran en waren onder de indruk van het anti-imperialisme. Ze waren het erover eens dat geestelijke afstammelingen van de profeet (zoals Khomeini en de Huthis) de gemeenschap moesten leiden. De meeste Zaydi's die in Iran studeerden omarmden het principe van de twaalf imams zoals uitgelegd in Khomeini's boeken. Sommigen namen echter een meer marginale plaats in binnen het Zaydisme zoals de Jarudiyya, die tegen het soenni geloof was en dichter bij de twaalf imams waardoor de betrekkingen met Iran makkelijk werden.

Hij onderzocht de oorzaak van kolonialisme in de islamitische wereld en gaf de schuld aan concepten uit het soennisme. Tegelijkertijd prees hij de interventie van Iran in Libanon door middel van Hezbollah. Om het wahabisme tegen te gaan en het zaydisme nieuw leven in te blazen richtten Zaydi geestelijken in 1990 een politieke partij op: Hizb al-Haqq. De partij

verklaarde dat zij niet streefde naar het herstel van de Zaydi imamate (geestelijke leiderschap) hoewel haar tegenstanders anders beweren. Ze herstartten sji'a rituelen en openbare herdenkingen, openden Zaydi madrasa's, stelden een religieus leerplan op, drukten boeken en richtten liefdadigheidsinstellingen op. In de eerste helft van de jaren negentig werd Jemen getroffen door een burgeroorlog tussen het noorden en het zuiden. Maar toen de oorlog eenmaal voorbij was en Saleh het zuiden onder controle had begon de invloed van sektes die eind jaren zeventig in gang was gezet toenemen. Dat leidde tot ernstige conflicten tussen de noorderlingen.

De Iraanse revolutie heeft het sjiisme en het soennisme, de sji'a en de soenni's, veranderd. De steun van machtige landen aan soennis heeft het meeste impact gehad op de betrekkingen tussen beide groepen. Weerstand tegen de revolutie nam verschillende vormen aan. Aan de ene kant hebben soenni Arabische nationalistes zoals Saddam Hoessein, die de raciale superioriteit van de Arabieren boven de Perzen wilde benadrukken, de oorlog gekozen tegen Iran. Aan de andere kant opende een uitgebreid Salafi netwerk de strijd op verschillende plekken tegelijk in de islamitische wereld. Het netwerk bestaat uit Wahabi's en Deobandi's gesponsord door Saoedi-Arabië. De anti-sjia ideologen en bewegingen vielen Iran op theologisch gebied aan. Anderen ging de strijd aan op andere fronten. Die begon toen de inkomsten uit de olie export vanaf de jaren 1970 explodeerden. Er waren genoeg middelen om de ant-sjia strijd te financieren. De belangrijkste figuren in deze strijd kozen ervoor zich in de rijke Golf staten te vestigen. Ze hebben de rug toegekeerd aan Iran wiens revolutie ze eerst hebben bewonderd. Ze vonden in de welvaart van de Golf staten als Qatar en Koeweit sponsors voor hun propaganda. Iran's inkomsten uit de olie waren niet zo groot als die in door de soenni's geleide Arabische Golf staten. Iran voerde een loopgravenoorlog en liet de revolutie zich verspreiden. Het heeft in eigen land een sociale zekerheidsstelsel geprobeerd en financierden de export van de revolutie in het buitenland. De olie inkomsten van Irak hadden een groot deel van het militaire arsenaal betaald. En gedurende de oorlog tussen Irak en Iran kwam er meer oliegeld uit de Golf staten bij.

De geschiedenis van de soenni - sji'a betrekkingen is sinds 1979 een geschiedenis van de Iraanse revolutie en de reacties daarop, een geschiedenis van export versus indamming van

de revolutie. De rivaliteit tussen Iran en door soenni's geleide landen, de verschuiving van veel soenni islamitische bewegingen met een panislamitische visie naar een anti-sji'a houding, maakten van de soenni-sji'a kloof een belangrijk kenmerk van de politiek in het Midden-Oosten. Dit had op verschillende plaatsen verschillende resultaten, aangezien lokale factoren bepaalden hoe lokale elites Iran zagen en in hoeverre dit antagonisme al dan niet gewelddadig werd. In de loop van de jaren tachtig, toen Iran zijn revolutie exporteerde en de Saoedi's hun salafi-wahabisme als anti-sji'a middel gebruikten, werd dat laatste invloedrijk. Het werd in sommige gevallen de dominante interpretatie van de islam, zelfs in landen waar het tot dan toe marginaal was geweest zoals in Afrika en Zuid- en Zuidoost-Azië. Binnen een paar decennia werden ook deze landen gekenmerkt door de kloof tussen soenni's en sji'a. En na het einde van de Koude Oorlog raakten ze onder invloed van grote buitenlandse machten die probeerden het verdeelde Midden-Oosten opnieuw vorm te geven.

The Caliph and the Imam. The Making of Sunnism and Shiism.

Toby Matthiesen. Oxford University Press, 2023. PP. 327-353.